

UTICAJ MEĐUNARODNIH I DOMAĆIH FAKTORA NA KVALITET VISOKOG OBRAZOVANJA

Ilija Kovačević¹, Rade Doroslovački², Vladimir Katić³, Darko Stefanović⁴, Dragiša Vilotić⁵,
Srđan Kolaković⁶, Aleksandar Kupusinac⁷, Vesna Zivlak⁸

^{1,2,3,4,5,6,7,8} Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹ilijak@uns.ac.rs, ²rade.doroslovacki@uns.ac.rs, ³katav@uns.ac.rs, ⁴darkoste@uns.ac.rs, ⁵vilotic@uns.ac.rs,

⁶kolak@uns.ac.rs, ⁷sasak@uns.ac.rs, ⁸vesna.zivlak@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Pojam kvalitet predstavlja meru zadovoljenja zahteva i očekivanja korisnika. Pogotovo je teško definisati i objasniti ovaj pojam u kontekstu veoma složenih sistema, kao što je sistem visokog obrazovanja. Poseban problem predstavlja to što rezultati sistema visokog obrazovanja su vidljivi tek nakon nekoliko godina, a kasno uočene greške mogu biti katastrofalne po društvo. U ovom radu razmatramo domaće i međunarodne faktore koji utiču na kvalitet visokog obrazovanja u Republici Srbiji.

Ključne reči: Kvalitet visokog obrazovanja, faktori, recenzenti

THE EFFECT OF INTERNATIONAL AND DOMESTIC FACTORS ON QUALITY OF HIGHER EDUCATION

Abstract: The concept of quality is a measure of satisfying the demands and expectations of the users. It is especially difficult to define and explain this notion in the context of very complex systems, such as the higher education system. A particular problem is that the results of the higher education system are visible only after a few years, and the late mistakes can be catastrophic for society. In this paper, we consider domestic and international factors that influence the quality of higher education in the Republic of Serbia.

Key Words: Quality of higher education, factors, reviewers

1. UVOD

Motiv da se napiše ovaj rad jeste vest, koju su mediji u našoj zemlji objavili 10. maja 2018. godine, pod naslovom: *Komisija za akreditaciju „pod lupom“ stručnjaka iz Evrope*. Odmah ispod naslova je napisano kratko objašnjenje: *Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta i dalje je punopravni član ENQA, ali je njeno članstvo u toj organizaciji pod praćenjem u naredne dve godine, što je rok u kojem Nacionalno akreditaciono telo, kao pravni naslednik dosadašnje Komisije treba da ukloni uočene nedostatke* [1]. Pre objavljivanja ove vesti u našim medijima, prethodilo je objavljivanje vesti u hrvatskim medijima pod naslovom: *Hrvatska više neće priznavati diplome iz BiH i Srbije?* [2], zbog čega se u javnosti počelo govoriti o izveštaju Evropske asocijacije za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju (ENQA) i statusu Komisije za akreditaciju i proveru kvaliteta (KAPK).

U vezi sa tim oglasilo se Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R Srbije (MPNTR): *“ENQA u pomenutom dopisu obaveštava KAPK da je Odbor ENQA-e zaključio da ukupni nivo usklađenosti sa evropskim standardima ESG (European standards and guidelines) nije dovoljan da se obnovi članstvo KAPK-a u ovoj fazi, te da je zbog toga članstvo KAPK-a stavljeno pod praćenje u naredne dve godine, koje predstavljaju rok da KAPK ukloni nedostatke u svom radu koji su u suprotnosti sa standardima ENQA.”* [3]. Drugim rečima, KAPK sada ima status članstva sa praćenjem, ali i dalje zadržava sva prava, obaveze i legitimitet punopravnog člana ENQA.

U daljem tekstu MPNTR navodi tri glavne zabrinutosti u radu KAPK-a na koje ukazuje ENQA [3]:

ESG 2.2 Designing methodologies fit for purpose – kod ovog standarda, Odbor je izrazio zabrinutost jer članovi KAPK-a istovremeno obavljaju posao recenzentata (koji obavljaju spoljašnju proveru kvaliteta uz ograničeno učešće recenzentata koji nisu članovi KAPK-a) i posao donošenja odluka u postupcima provere kvaliteta u kojima su učestvovali kao recenzenti.

ESG 2.4 Peer-review experts – kod ovog standarda Odbor je ukazao na limitiranu ulogu spoljašnjih recenzentata jer je njihova uloga svedena na minimum. Odbor je zaključio da ovaj standard nije usaglašen i postavljeno je pitanje ispravnosti tumačenja ovog standarda od strane KAPK-a, s obzirom da Odbor ENQA vidi spoljašnje recenzente kao ključne u postupku akreditacije, a ne članove komisije kao što je to u praksi KAPK-a.

ESG 2.6 Izveštavanje – kod ovog standarda Odbor smatra da se fokus treba da bude na zaključcima eksternih recenzentata kako bi se podržala filozofija tzv. peer-review-a. Stoga, Odbor naglašava preporuku KAPK treba da pronađe način da, čak i u okviru postojećih zakonskih ograničenja, u svojim izveštajima obezbedi značajan doprinos eksternih recenzentata, uključujući akademske recenzente, studente i predstavnike tržišta rada, a ne samo članova KAPK-a.

Na kraju MPNTR zaključuje [3]:

Ministarstvo očekuje da će Nacionalno telo za akreditaciju i proveru kvaliteta u visokom obrazovanju, koje u skladu sa novim Zakonom o visokom obrazovanju obavljati poslove akreditacije i provere kvaliteta umesto KAPK-a, ispraviti kako propuste KAPK-a na koje je ukazala ENQA i usaglasiti svoj rad sa ESG standardima, tako i propuste na koje je ukazalo Ministarstvo još pre donošenja odluke Odbora ENQA o statusu članstva pod praćenjem.

U pogledu eventualnog stava nadležnih organa Hrvatske o nepriznavanju visokoškolskih diploma iz Srbije, ponavljamo da Ministarstvo nije dobilo zvanično obaveštenje i podesćamo da je bez obzira što je status članstva KAPK-a pod praćenjem (membership under review), taj status porazumeva sva prava i obaveze i legitimitet punopravnog člana ENQA, tako da nema osnova da se ne vrši priznavanje visokoškolskih diploma sa akreditovanih visokoškolskih ustanova iz Republike Srbije.

Ovaj rad se bavi analizom domaćih i međunarodnih faktora koji utiču na kvalitet visokog obrazovanja.

2. DOMAĆI FAKTORI

Osnovni preduslov za kvalitetno visoko obrazovanje jeste dobra zakonska regulativa. U članu 4 Zakona o visokom obrazovanju se navode principi na kojima se zasniva delatnost visokog obrazovanja, gde se pod brojem 12) navodi **obezbeđivanje kvaliteta i efikasnosti studiranja**; [4]. U članu 14, st. 1 se kaže da radi obavljanja poslova akreditacije, provere kvaliteta visokoškolskih ustanova i jedinica u njihovom sastavu, vrednovanja studijskih programa i obezbeđivanja kvaliteta u visokom obrazovanju Vlada obrazuje **Nacionalno akreditaciono telo (NAT)**, koje ima svojstvo pravnog lica, a na osnovu člana 20 stručni organ NAT je Komisija za akreditaciju, koja sprovodi postupak akreditacije visokoškolskih ustanova i studijskih programa i postupak spoljašnje provere kvaliteta visokoškolskih ustanova, u skladu sa zakonom i propisanim postupkom i standardima za akreditaciju i za spoljašnju proveru kvaliteta što je bliže opisano u članovima 22, 23, 24 i 25 [4]:

Spoljašnja provera kvaliteta visokoškolskih ustanova Član 22
<p>Provera ispunjenja obaveza visokoškolske ustanove u pogledu kvaliteta vrši se u skladu sa aktom o standardima i postupku za spoljašnju proveru kvaliteta.</p> <p>Postupak spoljašnje provere kvaliteta visokoškolske ustanove sprovodi Komisija za akreditaciju redovno u četvrtoj godini akreditacionog ciklusa, a može i vanredno, kao i na zahtev Ministarstva i Nacionalnog saveta.</p> <p>Izveštaj o izvršenoj spoljašnjoj kontroli kvaliteta visokoškolske ustanove Komisija za akreditaciju dostavlja visokoškolskoj ustanovi i podnosiocu zahteva za vanrednu proveru.</p> <p>Ukoliko visokoškolska ustanova ne ispunji obaveze u pogledu kvaliteta, Komisija za akreditaciju u izveštaju iz stava 3. ovog člana određuje visokoškolskoj ustanovi mere za ispravljanje utvrđenih nedostataka i naknadnog praćenja u trajanju od šest meseci od dana dostavljanja izveštaja iz stava 3. ovog člana.</p> <p>Komisija za akreditaciju u roku od 30 dana od dana isteka roka iz stava 4. ovog člana sačinjava završni izveštaj o spoljašnjoj kontroli i proveri kvaliteta visokoškolske ustanove.</p> <p>Izveštaj iz stava 3. ovog člana, na koji visokoškolska ustanova nije uložila prigovor u roku iz stava 5. ovog člana, kao i izveštaj koji Komisija usvoji nakon isteka roka od šest meseci iz stava 4. ovog člana (u daljem tekstu: završni izveštaj), objavljuje se na službenoj internet stranici Nacionalnog akreditacionog tela.</p> <p>Ukoliko je završni izveštaj negativan, Nacionalno akreditaciono telo u roku od 30 dana od dana objavljivanja završnog izveštaja donosi rešenje o oduzimanju akreditacije studijskog programa, odnosno akreditacije visokoškolske ustanove.</p> <p>Protiv rešenja iz stava 7. ovog člana, visokoškolska ustanova može da izjavi žalbu Nacionalnom savetu, preko Nacionalnog akreditacionog tela.</p>
Akreditacija Član 23
<p>Akreditacijom se utvrđuje da visokoškolska ustanova i studijski programi ispunjavaju standarde iz člana 12. tač. 13) i 14) ovog zakona i da visokoškolska ustanova ima pravo na izdavanje javnih isprava u skladu sa ovim zakonom.</p> <p>U postupku akreditacije visokoškolske ustanove utvrđuje se ispunjenost standarda za akreditaciju, da li ustanova ispunjava i odgovarajuće uslove iz čl. 44-48. ovog zakona i da li ispunjava uslov u pogledu potrebnog broja nastavnika.</p> <p>Uslov u pogledu potrebnog broja nastavnika visokoškolska ustanova ispunjava ako ima nastavnike u radnom odnosu sa punim radnim vremenom za izvođenje najmanje 70% časova aktivne nastave na studijskom programu za koji se traži dozvola za rad, a najmanje 20 nastavnika u radnom odnosu sa punim radnim vremenom na visokoškolskoj ustanovi.</p> <p>Izuzetak su studijski programi u polju umetnosti gde taj broj ne može biti manji od 50%.</p> <p>Od ukupnog broja nastavnika potrebnih za obavljanje nastave po godinama studija za studijski program za koji se traži dozvola za rad, akademije strukovnih studija i visoke škole strukovnih studija, izuzev u polju umetnosti, moraju da imaju najmanje 50% nastavnika sa stečenim naučnim nazivom doktora nauka.</p> <p>U postupku akreditacije master akademskog, odnosno doktorskog studijskog programa utvrđuje se i da li su ispunjeni uslovi za obavljanje naučnoistraživačkog, odnosno umetničko-istraživačkog rada, u skladu sa zakonom.</p> <p>Postupak akreditacije sprovodi se redovno, u roku od sedam godina, a ranije na zahtev visokoškolske ustanove.</p> <p>U postupku akreditacije Nacionalno akreditaciono telo:</p> <ol style="list-style-type: none">1) izdaje uverenje o akreditaciji visokoškolske ustanove, odnosno studijskog programa;2) donosi rešenje kojim se odbija zahtev za akreditaciju;3) izdaje potvrdu visokoškolskoj ustanovi da je podnet uredan zahtev;4) donosi zaključak kojim upućuje visokoškolsku ustanovu da dopuni zahtev nedostajućom dokumentacijom u roku od 30 dana, a ako ustanova ne dopuni zahtev u roku, donosi rešenje o odbacivanju zahteva. <p>Nacionalno akreditaciono telo izdaje uverenje o akreditaciji, odnosno donosi rešenje kojim se odbija zahtev za akreditaciju u roku od devet meseci od dana prijema urednog zahteva.</p> <p>Na rešenje Nacionalnog akreditacionog tela kojim se odbija zahtev za akreditaciju, visokoškolska ustanova, može u roku od 15 dana od</p>

dana prijema rešenja uložiti žalbu Nacionalnom savetu preko Nacionalnog akreditacionog tela.

U roku od 30 dana od dana prijema žalbe na rešenje iz stava 10. ovog člana, Nacionalni savet imenuje žalbenu komisiju.

U žalbenu komisiju iz stava 11. ovog člana imenuju se tri recenzenta iz odgovarajuće oblasti sa liste recenzenata koju je utvrdio Nacionalni savet.

Recenzent iz stava 12. ovog člana ne može biti lice zaposleno na visokoškolskoj ustanovi koja je podnela žalbu, kao ni lice koje je učestvovalo u postupku donošenja rešenja iz stava 10. ovog člana.

Žalbena komisija dostavlja Nacionalnom savetu izveštaj i predlog za donošenje odluke o žalbi podnetoj na rešenje iz stava 10. ovog člana u roku od 30 dana od dana imenovanja.

Nacionalni savet u roku od 30 dana od dana dostavljanja predloga iz stava 14. ovog člana donosi rešenje kojim može odbiti žalbu ili poništiti prvostepeno rešenje i vratiti Nacionalnom akreditacionom telu na ponovno odlučivanje.

Nacionalno akreditaciono telo je dužno da u roku od 30 dana od dana prijema rešenja Nacionalnog saveta o poništavanju prvostepenog rešenja i vraćanju na ponovno odlučivanje donese rešenje u skladu sa pravnim shvatanjem Nacionalnog saveta.

Ukoliko visokoškolska ustanova uloži žalbu protiv rešenja Nacionalnog akreditacionog tela iz stava 16. ovog člana, Nacionalni savet će sam, u roku od 30 dana od dana prijema žalbe odlučiti o zahtevu za akreditaciju.

Rešenje kojim se žalba odbija, odnosno rešenje kojim Nacionalni savet sam odlučuje o akreditaciji, konačno je u upravnom postupku.

Visokoškolska ustanova iz stava 17. ovog člana, ima pravo da ponovi zahtev za akreditaciju po isteku roka od 90 dana od dana donošenja konačnog rešenja kojim se odbija zahtev za akreditaciju.

Recenzenti iz stava 12. ovog člana imaju pravo na naknadu za rad u visini koju utvrdi Vlada.

Početna akreditacija

Član 24

Početnom akreditacijom utvrđuje se ispunjenost standarda za početnu akreditaciju visokoškolske ustanove i studijskih programa.

U postupku početne akreditacije Nacionalno akreditaciono telo sačinjava izveštaj o ispunjenosti standarda za početnu akreditaciju visokoškolske ustanove i studijskih programa sa preporukom za izdavanje dozvole za rad, odnosno za odbijanje zahteva za izdavanje dozvole za rad visokoškolskoj ustanovi.

Samovrednovanje

Član 25

Visokoškolska ustanova sprovodi postupak samovrednovanja i ocenjivanja kvaliteta svojih studijskih programa, nastave i uslova rada.

Samovrednovanje se sprovodi na način i po postupku propisanim opštim aktom visokoškolske ustanove, u skladu sa aktom o standardima za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i studijskih programa.

U postupku samovrednovanja razmatra se i ocena studenata.

Visokoškolska ustanova dostavlja Nacionalnom akreditacionom telu izveštaj o postupku i rezultatima samovrednovanja, kao i druge podatke od značaja za ocenu kvaliteta u periodu od tri godine.

Detaljniji opis prethodnih postupaka utvrđuje *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova* [5] i *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju studijskih programa* [6]. Zakonska regulativa predstavlja temelj na kojem se gradi kvalitetno visoko obrazovanje i daje globalnu sliku o odnosu države prema nastavi i nauci.

Kao što se mozaik sastoji od delova, tako i globalna slika kvaliteta visokog obrazovanja u celoj državi se sastoji od stanja kvaliteta nastave na svakoj pojedinačnoj visokoškolskoj ustanovi. U okviru domaćih faktora koji utiču na kvalitet visokog obrazovanja nalazi se i uticaj svake visokoškolske ustanove ponaosob. Uticaj visokoškolske ustanove se može posmatrati sa sledećih aspekata:

- Kvalitetno izvođenje nastave na studijskom programu,
- Kvalitetno nastavno osoblje,
- Rangiranje i selekcija kandidata prilikom upisa na visokoškolsku ustanovu,
- Odnos student-nastavnik,
- Kvalitetan rad nenastavnog osoblja (Studentska služba itd.).

3. MEĐUNARODNI FAKTORI

Uticaj međunarodnih faktora na kvalitet visokog obrazovanja već je odavno prisutan u našoj zemlji, pre svega u vrednovanju naučnih rezultata - SCI lista, što ima važan, ali indirektan uticaj na nastavu, kroz kriterijume za izbore u zvanja nastavnika na visokoškolskim ustanovama, usvajanje izveštaja o oceni doktorske disertacije i sticanje uslova za odbranu iste, usvajanje podobnosti mentora na doktorskoj disertaciji, vrednovanje kandidata za rukovodica naučnih projekata itd.

Međutim, novi Zakon o visokom obrazovanju uvodi direktan uticaj međunarodnih faktora na nastavu. U članu 12 su utvrđene nadležnosti Nacionalnog saveta za visoko obrazovanje (NSVO), među kojima je i to da utvrđuje listu recenzenata i objavljuje na zvaničnoj internet stranici NSVO. U listu recenzenata mogu biti imenovani nastavnici visokoškolskih ustanova u Republici Srbiji, kao i nastavnici u odgovarajućem zvanju sa visokoškolskih ustanova van teritorije Republike Srbije [4].

Po članu 21 Komisija za akreditaciju, kao stručni organ NAT, predlaže Direktor NAT recenzente, na način i po postupku utvrđenom statutom NAT, a sa liste koju utvrđuje NSVO. Direktor NAT imenuje recenzente (član 19). U slučaju akreditacije studijskog programa specifičnog nacionalnog karaktera, recenzenti se imenuju iz reda domaćih univerzitetskih nastavnika, naučnika, umetnika ili stručnjaka. U slučaju akreditacije studijskog programa doktorskih studija najmanje jedan recenzent mora biti nastavnik, naučnik ili umetnik zaposlen na visokoškolskoj, odnosno naučnoj ustanovi iz inostranstva, koji ispunjava uslove da bude mentor na tom studijskom programu u skladu sa standardima zakona [4].

Nacionalni savet je na svojoj sednici od 29. oktobra 2018. godine doneo odluku o objavljivanju ponovljenog javnog poziva za prijavljivanje kandidata za recenzente u postupku akreditacije visokoškolskih ustanova u Republici Srbiji. Rok za prijavljivanje kandidata je bio 15. decembar 2018. godine [7].

Prilikom izbora domaćih recenzenata smatramo da je važno uzeti obzir sledeće:

- Na osnovu broja stanovnika i stalno prisutnog *odliva mozgova*, naša država nema velik izbor kvalitetnih domaćih recenzenata.
- Plaćanje domaćih recenzenata u manjoj meri opterećuje budžet, a utrošeni novac većinom ostaje u Srbiji.
- Kontrola domaćih recenzenata i njihova odgovornost su u nadležnosti države.
- Domaći recenzenti mogu imati jak motiv da unapređuju kvalitet jer žive i rade u Srbiji, ali sa druge strane zbog poznanstava domaći recenzenti mogu biti manje pouzdani - sukob interesa, korupcija i sl.

Nasuprot tome, prilikom izbora stranih recenzenata smatramo da je važno imati u vidu sledeće:

- Izbor stranih recenzenata otvara veoma široke mogućnosti za angažovanje vrhunskih stručnjaka za datu oblast iz celog sveta.
- Plaćanje stranih recenzenata u većoj meri opterećuje budžet (honorari, putni troškovi, smeštaj, prevođenje materijala na engleski itd.), a utrošeni novac većinom ne ostaje u Srbiji.
- Kontrola stranih recenzenata i njihova odgovornost nisu u nadležnosti države.
- Strani recenzenti ne žive u Srbiji i nemaju interes da unapređuju kvalitet, ali sa druge strane mogu biti pouzdaniji jer imaju manje poznanstava, a time i značajno smanjenu šansu za sukob interesa, korupciju i sl.

Na osnovu svega izloženog zaključujemo da stranog recenzenta ima smisla angažovati u svojstvu nadzornog organa i to pre svega u stručnom delu, koji bi dao svoje stručno mišljenje o studijskom programu, a sva komunikacija sa njim bi bila elektronski putem, te bi se na taj način značajno smanjili troškovi. Najgora opcija bi bilo birati strane recenzente iz našeg okruženja, gde je takođe sužen izbor i gde bi verovatno izabrali još lošije stručnjake od onih koje ima naša zemlja, utrošeni novac većinom ne bi ostao u Srbiji, naša zemlja ne bi imala kontrolu nad izabranim recenzentima, a šanse da dođe do korupcije ili sukoba interesa ne bi bile značajno manje jer se radi o zemljama koje nas okružuju.

4. ZAKLJUČAK

Novi Zakon o visokom obrazovanju uvodi direktan uticaj međunarodnih faktora na nastavu, jer u listi recenzenata mogu biti imenovani nastavnici visokoškolskih ustanova u Republici Srbiji, kao i nastavnici u odgovarajućem zvanju sa visokoškolskih ustanova van teritorije Republike Srbije. U ovom radu smo razmatrali koji izazovi očekuju našu državu vezano za izbor recenzenata.

5. LITERATURA

- [1] Internet stranica: <https://www.danas.rs/drustvo/komisija-za-akreditaciju-pod-lupom-strucnjaka-iz-evrope/>
- [2] Internet stranica: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-vise-nece-priznavati-diplome-iz-bih-i-srbije/1040617.aspx>
- [3] Internet stranica: <http://www.mpn.gov.rs/nema-osnova-da-se-ne-vrsi-priznavanje-visokoskolskih-diploma-sa-akreditovanih-visokoskolskih-ustanova-iz-republike-srbije/>
- [4] *Zakon o visokom obrazovanju*, Službeni glasnik RS, broj 88/2017.
- [5] *Pravilnik o standardima i postupku za akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa*, Službenom glasniku RS, br. 106/2006, 112/2008, 70/2011, 101/2012 - I i II i 13/2014.
- [6] Internet stranica: <http://nsvo.gov.rs/>